

РЕЦЕНЗИЯ

във връзка с обявения от СУ „Св. Климент Охридски“ (ДВ, бр. 54/29. 06. 2021 г.) конкурс за доцент по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по литература. Информационни и комуникационни технологии в обучението и работа в дигитална среда)

Основание за написване: Заповед № РД/38-366 от 21. 07. 2021 г. на ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

1. Обобщени данни за научната продукция и дейността на кандидата

От подадените в законоустановения срок документи е видно, че единствен кандидат за конкурса е гл. ас. д-р Наталия Младенова Христова – Пеева, преподавател в Катедрата по методика на обучението по български език и литература, Факултет славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Наталия Христова е завършила специалността „Българска филология“, ОКС „магистър“ в СУ „Св. Климент Охридски“. През периода 2002 – 2006 г. е редовен докторант по Методика на обучението по литература. През 2007 г. защитава дисертационен труд на тема: „Литературното образование в постмодерната ситуация (един възможен дизайн на обучение в литературно писане)“. Работила е като учител по български език и литература. От 2009 г. последователно е асистент и главен асистент в СУ „Св. Климент Охридски“, където преподава Методика на обучението по литература, както и различни избираеми дисциплини, тематиката на част от които е в непосредствена връзка с проблемите, разгледани в хабилитационния труд „Трансхуманизмът и бъдещето на образованието (по литература)“, както и с предложените за рецензиране публикации. В този смисъл може да се каже, че идеите, коментирани в научната продукция, предлагана от гл. ас. д-р Наталия Христова за настоящия конкурс, са апробирани пред широка студентска аудитория.

Наталия Христова е специализирала в университети в Белгия и Швейцария. Участвала е в над 20 конференции и семинари у нас и в чужбина. Има убедителен брой публикации (над 30), от които за конкурса е предложила една монография и 14 статии, като всички те имат непосредствена връзка с научната и тематична му област. Взела е участие в осем научноизследователски проекта.

Може да се обобщи, че във формален план гл. ас. д-р Наталия Христова – Пеева отговаря, и то с излишък, на необходимите условия да кандидатства за академичната длъжност „доцент“ по обявения конкурс.

2. Оценка на научните и на практическите резултати и приноси на представената за участие в конкурса творческа продукция

Гл. ас. д-р Наталия Христова предлага като хабилитационен труд монографията „Трансхуманизмът и бъдещето на образованието (по литература)“. Списъкът с публикации, с които тя участва в обявения конкурс, съдържа и 14 статии.

Интересите на Наталия Христова, както е видно от представените текстове, са в областта на бъдещето на образованието (в частност на образованието по литература). Тя е избрала трудния път: не да описва съществуващи/съществували методи, похвати, доктрини, отнасящи се до обучението по литература, а да прогнозира бъдещето на образованието на базата на солиден набор научни доктрини. Акцентът, както го виждаме поставен в заглавието на монографията, е върху трансхуманизма. Нека си позволя едно отклонение. Колегията, която професионално се занимава с преподаването на литература в университетите и в училищата, е с ясното усещане за криза. От друга страна, ние се мъчим да задържим снега от лани и да учим другите, както нас навремето са ни учили. В някаква степен това е обяснимо – и чрез консерватизма на образователната система, и чрез поколенчески специфики, и чрез нежеланието, по правило получаващо силен медиен отзвук, да се пипа каквото и да е в свещените роден език, литература и история. Монографията на Наталия Христова аргументирано показва и доказва илюзорността, а и контрапродуктивността на такива нагласи. От друга страна, познавайки добре идеологията и философията на трансхуманизма и свързаните с него проекти и институции, тя не изпада в наивен възторг пред идващия прекрасен нов свят. Несъмнен научен принос на хабилитационния труд е, че в него системно са разгледани концепции, които вече определят, и това очевидно ще става все по-безкомпромисно, стратегиите на образователната система.

Първата глава разглежда връзката между трансхуманизма и отживялостта на училищното образование. Отживялостта е дадена и във времева перспектива – според един проект – календар на Джон Моравец. Последното училище затваря врати през 2037 г., като преди това (през 2028 г.) ще бъдат давани данъчни облекчения на технологично

подобрените семейства в Европа. През 2027 г. за символична сума ще може да се модифицира геномът на бъдещото дете и т.н. Учениците на бъдещето пък ще бъдат с хибридна интелигентност – изкуствена (чрез импланти) и биологична. И ако това, макар и фиксирано в конкретна времева перспектива, все пак е бъдеще с иманентно присъщата му неопределеност, то размислите на стр. 9 много точно описват непосредственото настояще: „Криза за хуманитарното образование за сметка на учене, прицелено във формирането на измерими, изчислими компетентности, които да подготвят младите за пазара на труда.“

Още в първите страници на хабилитационния труд се забелязва едно съществено качество на Наталия Христова – критическото отношение към различните доктрини, свързани с трансхуманизма. Манифеста на Джон Моравец например тя определя като некохерентна, противоречива от идеологическа гледна точка еkleктика.

И ако първата глава коментира отживялостта на училищното образование изобщо, втората се спира на заплахите пред литературното образование: икономическата логика и биотехнологичното невроусилване. Икономическа логика, която свежда образователните институции до търговци, предлагащи стоката си на потребителите на педагогически услуги. В крайна сметка опасността, дефинирана от Марта Нусбаум, държавите да произвеждат поколения от ефикасни машини, но не и граждани. Няма как да не се съгласим с Варгас Льоса, че светът без литература би бил свят на автомати, лишени от онова, което прави човешките същества истинно човешки. Знаем, че литературата е един от механизмите за изграждане на емпатия, на състрадание. Наталия Христова обаче показва стряскащ (от гледната точка на традиционния хуманитарист) контрапункт – достигането до сигурно морално подобряване, но не чрез литературата, а чрез биотехнологии, фармацевтични субстанции и неврорегулатори – според идеите на трансхуманистите Салулеску и Пърсън. (стр. 32)

Третата глава, провокативно озаглавена „Непоносимостта към човешкото“, поставя акцента върху огрубено позитивистичното познание: бихевиоризъм – кибернетика – трансхуманизъм. Непоносимостта към човешкото, както Наталия Христова показва в цялата си монография, е непоносимост към неопределеното, непредсказуемостта, към такива всезначещи/незначещи думи като думата „душа“ например. И понеже заговорихме изобщо за монографията, нужно е да подчертаем умението на Наталия Христова да поставя коментирания факти, доктрини, концепции в съответния контекст – технологичен и социокултурен. В конкретния случай тя разглежда появата на кибернетиката през 1948 г.

като реакция на това, че предхождащата я хуманистична традиция се е оказала безсилна да опази човечеството от деструктивните ефекти на ентропията. По-конкретно: двата века, минали под знака на Просвещението, които не успяват да предотвратят ужасите на двадесетия век с неговите две технологично най-съвършени и поради това най-унищожителни войни. Непоносимостта към човешкото, както добре показва монографията, е непоносимост към човешката неопределеност и спонтанност. Алтернативата – свеждането на човешкото до система от алгоритми, които да направят социума максимално предвидим, а различните обществени системи – максимално рационални и ефективни. „Нашият личен свят, опит, тела, мечти нямат значение, защото сме просто агрегати, източници на следи, които вследствие на алгоритмичен анализ се използват за конструирането на множество, променящи се в реално време, профили“ – както точно го описва Н. Христова (стр. 48)

Логична в структурата на монографията е главата, разглеждаща трансхуманизма като интелектуално и културно движение. Акцентирана е основната му идея: човекът да бъде освободен от всичките му присъщи естествени ограничения и чрез прилагане на технонаучните достижения да се осигури неограничено физическо, когнитивно, морално и емоционално усъвършенстване. Убедително е очертана футуристичната му насоченост – миналият културен, а още повече технологичен опит няма особен смисъл във времената на експоненциално развитие на технологиите. И още едно отклонение: докато четях монографията на Наталия Христова, настойчиво ми се налагаше аналогията с теорията на комунизма, особено в онези си части, които постулираха създаването на новия човек, както и тезата, че светът трябва да бъде променян, а не само обясняван. Спомних си и за календарния план – как Осмият конгрес на БКП през 1962 г. обещава, че през 1980 г. българите вече ще живеят в комунизма. Е, проектът „нов комунистически човек“ бе доста по-благодатен за нас, хуманитаристите, защото човекът на бъдещето трябваше да бъде постигнат чрез духовна промяна, в която литературата и изкуството имаха неотменно важна роля. Трансхуманитарният проект се оказва също толкова футуристичен, както добре показва Н. Христова, но механизмите за промяна на човека са изключително технологични. И няма как да не се съгласим с извода ѝ (стр. 71): „...фактът, че нещо е възможно в бъдеще или налично в настоящето, не го прави никак от само себе си нито желателно, нито полезно, нито добро.“

Докато главите от монографията на Наталия Христова, разглеждащи трансхуманизма и неговата връзка с традиционното училище и с извънтрадиционното

учене, очертават едно може би близко, но не непременно осъществимо бъдеще, то следващите няколко глави обръщат внимание върху съвсем реален настоящ проблем: медикализацията и медикаментализацията на живота и – логично – на образователните институции. Връзката с трансхуманистичните концепции е ясна, както между другото и с просвещенските: човешкото тяло е машина, като всяка машина тя се поврежда (боледува) и целта е да се намери нужното лекарство или - като все по-налагаща се перспектива – да се замени износеният детайл. В така постулирания модел литературата отново е излишна – медикаментът „Риталин“ успокоява далеч по-бързо и ефективно от който и да е литературен текст. Има, разбира се, нежелателни странични ефекти, но кое лекарство ги няма? Съществува научна област „Терапия чрез изкуство“, факт е обаче, че популярността ѝ е несравнимо по-малка, от тази на медикаменталните терапевтични форми. Просто защото последните дават бърз и видим резултат, който невинаги е безусловно положителен, особено в дългосрочна перспектива, но безусловно е удобен и за образователната институция, и за фармацевтичната промишленост. Освен това перфектно се вписва в логическата поредица *биополитика, биовласт, биоикономика, биомедикализация*, която пък е социално и медийно приемлива, доколкото преследва абсолютно хуманни (на пръв поглед) цели: удължаване на живота, подобряване на качеството му, изчезване на болката като проблем на човешката физиология. И тук Наталия Христова вижда контрапункта – хората живеят дълго (според трансхуманистите човекът, който ще доживее 1000 години е вече роден), но децата изчезват – заедно с лелките от детските градини, детските площадки, учителите и т.н.

Последната глава от монографията разглежда влиянието върху образованието на консуматорските автоматизми, разсейващите технологии информационно-комуникационните технологии. Наталия Христова убедително твърди, че всички те разрушават т.нар. „дълбоко внимание“, което училището традиционно формира чрез обучението в четене и писане. Не по-малко е влиянието на пулта за дистанционно управление, находчиво определен от Н. Христова като „високотехнологичен фалос“. Цъкайки програмите чрез пулта или пък записвайки се по хиперлинковете, съвременният човек очевидно губи способността да проследява всеки що-годе продължителен литературен сюжет – светът е станал калейдоскопичен, а думите вече изграждат, обратно на твърдението на Лесинг, един коекзистентен, а не сукцесивен свят.

Бъдещето на образованието по литература, каквато претенция задава заглавието на монографията, не е описано като поредица от подходи, методи и похвати. Няма и как, в смисъл, че това не е във възможностите на един човек. Книгата на Наталия Христова систематизира както научни доктрини, така и дълбоко осмислени наблюдения върху динамиката на непосредственото настояще. В този смисъл тя е много добра теоретична основа на бъдещи разработки в областта на методиката на преподаването по литература и изобщо за мястото на литературата в училище; за вписването ѝ в един свят, който със сигурност ще бъде много различен от нашия. И е добре да има повече такива разработки, за да не изпадне спонтанно образованието чрез литература от каруцата на бога.

Предложените за рецензиране статии в по-голямата си част коментират проблемите, разисквани в монографията, и това е естествено. Следва да се отбележи, че те са публикувани в авторитетни научни списания у нас и в чужбина. Бих искал да отделя статиите „Обучението в писане на приказки в училище – традиционен и електронен дизайн“ и „Ученето на литературно писане в традиционно и в електронно ателие по писане“, доколкото в тях се описват възможности пред обучението по литература – не просто четене на литература, но и създаването ѝ. Още повече, че съвременният ученик, благодарение на технологиите, все повече става пишещ човек – на статуси, на съобщения, мейли и т.н.

Списъкът с цитирания показва, че Наталия Христова има определено място и авторитет сред колегията, занимаваща се с проблемите на обучението по литература.

Заклучение

Въз основа на направения преглед на научната продукция, предложена от гл. ас. д-р Наталия Младенова Христова – Пеева, както и на документацията, удостоверяваща нейната дейност като преподавател, убедено предлагам да ѝ бъде присъдена академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по литература. Информационни и комуникационни технологии в обучението и работа в дигитална среда).

Благоевград,

11. 11. 2021 г.

проф. д-р Стилиян Стоянов